

Od moderny k avantgardě: rusko-české paralely

Úsilí o široký pohled na zpracovávané odborné téma je společné pro začínajícího adepta vědy stejně jako pro zkušeného vědce. Zatímco v prvním případě jde začasť o naivní pokus s nejistým koncem, ve druhém případě bývá výsledkem komplexní práce se značným rozpětím. Sledovat rozsáhlé fenomény moderny a avantgardy v ruském prostředí napříč poezií, prózou, dramatem i výtvarným a hudebním uměním, navíc v komparaci s českou i evropskou kulturou je přesně takovým rozmachem, o který šlo brněnské literární vědkyni Danuši Kšicové v monografii *Od moderny k avantgardě* s podtitulem *Rusko-české paralely*, kterou vydalo v roce 2007 nakladatelství Masarykovy univerzity. Výsledná práce je syntézou autorčina bádání v této oblasti, kterému se věnuje již řadu let, a které vyústilo přes časopisecké, sborníkové a konferenční články a staťi do díla vpravdě objemného a vědecky „plného“.

Tématem moderny a avantgardy se logicky zabývají přehledové práce o ruské literatuře (z novějších jmenujme *Ruskou literaturu XX. století* Miroslava Zahradky nebo *Ruskou moderní literaturu* Milana Hraly), v komparativním pohledu a s přesahy za hranice jednoho národního okruhu je však kniha Danuše Kšicové v daném oboru českým unikátem.

Rozsáhlá úvodní stať, doprovázená stejně jako zbytek textu fotografiemi, přetištěnými knižními obálkami a obrazovými reprodukcemi, je následována oddílem věnovaným próze. V ní se výrazně projevuje autorce vlastní komparativní metoda (charakteristická pro monografii již z podtitulu), použitá mimojiné pro objasnění paralel mezi Turgeněvem a Dostojevským (romány *Novina*, resp. *Bratři Karamazovi*), inspiračních prvků italské renesance v textech Dmitrije Merežkovského nebo existenciálních tajemností duše v dílech Lva Tolstého, Antona Čechova, Michaila Arčbyševa a Ladislava Klímy. Čistě žánrovou odbočkou je objemná kapitola o antiutopických textech Valerije Brjusova, jehož próza *Povstání strojů* je svým tématem blízka Čapkově dramatu *R.U.R.* Jméno Karla Čapka v souvislosti s dalšími českými spisovateli Jaroslavem Haškem a Bohumilem Hrabalem je dále zmíněno v kapitole o poetice českého humoru s nezbytným napojením na ruskou literaturu (Gogol).

Z pozůstalosti českého biologa Sergeje Hraběte se pro studium dochovalo přes dvacet obrazů ruských modernistických malířů. Tato plátina se stala podnětem pro kapitulu o impresionistickém a secesním malířství a básnictví, která umně propojuje výtvarný a slovní kulturní prostor. Motivická analýza obrazů Izáka Levitana, Vasilije Něstěrova, Leonida Turžanského a dalších je propojena s analýzami básní Konstantina Balmonta a Valerije Brjusova. Dokazuje podobné myšlenkové inspirace a expozice. Autorka zde pracuje s pojmem ekphrase ve vlastním pojetí, dokazujíc, že nemusí jít nutně o slovní expresi vizuálního dojmu (a opačně o vizuální vyjádření slova), ale o zcela přirozenou shodu ve vnímání krásy (ošklivosti), lásky (nenávisti) apod. u básníka, malíře či skladatele, vyjádřenou pouze jiným typem umění. Zrcadlový přetisk veršů s autorčinými vlastními překlady je pak příjemným uměleckým vkladem, doplňujícím odborný výklad. Druhá pasáž o výtvarném umění je věnována jednak výtvarníkovi Grigoriji Musatovovi, jednak vztahu secese a art deco v porovnávacím rusko-ukrajinském pohledu na pozadí prací Rusa Ivana Bilibina a Ukrajince Hrihoriije Narbuta. Komparace se dotýká i sochařského umění a architektury s přesahem k Francii a našemu území.

Dva velké oddíly knihy jsou věnovány dramatu a divadlu v období moderny a avantgardy a samozřejmě poezii. Srovnávací hledisko i zde hraje výraznou roli. Výklad pasáže

o dramatu se nese na úrovni typologické (Ibsen-Čechov) i motivické komparace (Ibsen-Čechov-Maeterlinck), jednoautorských analýzách (hry Mariny Cvetajevové, *Maškarní ples* Michaila Lermontova) a taktéž na žánrovém vysvětlení ruské avantgardní grotesky na pozadí her teoretika futurismu a především básníka Velimira Chlebnikova a Daniila Charmse. O snaze divadelníků propojit na scéně různé typy umění pojednává kapitola o divadelním synkretismu, která s pomocí děl Alexandra Puškina, Nikolaje Korsakova a Ivana Bilibina dokládá posuny ve scénografii, založené zejména na korespondování výtvarného a hudebního vyjádření díla.

Hudební princip lze nalézt i v poezii, jak to dokládá ústřední postava ruského symbolismu Andrej Bělýj ve svých esejích i básních. Monografie věnuje modernistické a avantgardní poezii jedenáct kapitol a pasáží o hudebnosti v textu je jednou z nich. Další kapitoly zmiňují jména Fjodora Ľutčeva, Vladimira Solovjova, Mariny Cvetajevové (autorka se zaměřuje na její poémy – žánr tolik typický pro ruskou literaturu, který zná český čtenář především od Karla Hynka Máchy) a Natalie Gončarovové. Konexe poetiky české a ruské poezie předkládá kapitola Od symbolismu k avantgardě, v níž jsou uvedeni čeští básníci Karel Hlaváček, Antonín Sova, Otokar Březina a další. Tematické a myšlenkové paralely lze najít v předsmrtných básních Sergeje Jesenina (*v životě smrt není nijak nová, / ale ani žít, tak nač*) a Jiřího Wolkera (*smrti se nebojím, smrt není zlá, smrt je jen kus života těžkého*), ostatně, jak poznamenává autorka „*téma smrti se stalo na dlouhá desetiletí skrytým leitmotivem ruské avantgardy [...]*“.

Osamělost, zdánlivá izolovanost jednotlivých kapitol i celých pasáží knihy (spojených nicméně pevným tematickým záměrem) poněkud znesnadňuje čtení v celku. Text není tvořen celistvým monolitem informací, nýbrž roztržitými fragmenty, které ovšem ve svém spojení poskytují podrobnou, až minuciózní drobnokresbu popisovaného problému. Použitelnost (v nejlepším slova smyslu) v poučení lze hledat ve výběru z celku, v recipientské selekci jednotlivých kapitol.

Vytvořit takto komplexní práci s sebou nese přirozené riziko rozsáhlé faktografie. Názvů, odkazů a dat je v knize velké množství a orientaci v nich napomáhají výběrová bibliografie, soupis zkratk, přehled obrazových příloh a rejstřík, který má však pouze jmenovou strukturu. Názvový a tematický index by byl vzhledem k šíři materiálu vítaným pomocníkem, už jen vzhledem k řadě původních textů, především básní, které monografie obsahuje. Pro čtenáře neznalého azbuky se jako výhodné jeví transliterování názvů do latinky. Latinizace se netýká přetištěných básní, které jsou zakomponovány v původní podobě.

Autorka využila svých znalostí a zkušeností s komparativním zkoumáním (nejen) rusko-českých kulturních vztahů, s translatoologií a aktivním překládáním, s divadelním prostředím a předložila odborné veřejnosti (protože především pro ni je kniha *Od moderny k avantgardě* určena) rozsáhlý materiál ke studiu. Svým zaměřením a charakterem je příznačným spojením klasického badatelského přístupu a nových, multizánrových a areálových metod.

Josef Milon